

A PROPÒSIT DEL DIÀLEG

XAVIER GARCIA-DURAN BAYONA

Societat Catalana de Filosofia

Aquesta travessia de vint-i-cinc anys ens ha dut a un port que els nostres ulls no ignoraven: al port del diàleg. Vint-i-cinc anys esperant, cada principi d'octubre, l'ocasió dels Col·loquis per assistir i participar d'aquesta festa de la paraula. I aquesta data assenyalada apareix enguany emmascarada pel diàleg que l'espècie humana té amb un enemic invisible, que va marcant el ritme de la conversa i transforma les relacions humanes en relacions deshumanitzades, desnaturalitzades, en què l'altre humà és permanentment un possible portador ignorant de l'enemic, o nosaltres mateixos! Contaminadors contaminats, quina posada al dia de la sentència sartriana «l'enfer ce sont les autres»!

Però parlem del diàleg. Aquesta vegada no serà paraula escoltada, sinó paraula llegida. De l'oïda a la vista. I és que el diàleg és multiforme (ho hem vist a propòsit del virus): la paraula dita i resposta, la paraula escrita i llegida... Tot i aquesta variabilitat, en tot diàleg hi ha un seguit d'elements que en són condició indispensable. En podríem definir tres: el silenci, l'alteritat i la reciprocitat. De fet, no són tres variables independents, sinó que es reclamen entre si.

En primer lloc, el silenci. La paraula que es diu reclama un silenci on ser escoltada. Un silenci lliure, consentit, cívic. El diàleg reclama silenci, com la música. Per això, recordem, tenim dues orelles i una sola boca: per escoltar el

doble del que parlem.¹ No hi ha diàleg quan dos parlen alhora o quan dos callen alhora (tot i que compartir el silenci té un alt valor comunicatiu). El diàleg té com a essència el fet que un parla i un calla. En aquest sentit, el silenci no és, simplement, no fer soroll. És estar atent a la paraula de qui parla, estar en tensió. És voler escoltar: deixar-se penetrar per la paraula de l'altre, per l'altre en la seva paraula. Ser habitat per l'altre.

En segon lloc, l'alteritat. Aquesta alteritat es manifesta en el silenci com a acte de llibertat, però també en la resposta. El diàleg descobreix un Tu, com entén Martin Buber, i aquest Tu acaba essent l'Altre amb qui topa Sartre. Aquesta alteritat és una negació de mi que és com jo (i que jo soc com ell), defineix una relació catòptrica. En Buber i, en general el personalisme, aquesta trobada de Jo i Tu és constructiva, dialògica. En Sartre, destructiva, conflictiva. De fet, el mateix llenguatge emprat en aquest context és, *per se*, dialèctic. La presència de l'altre que genera el silenci i la resposta des de la seva llibertat pot generar el fracàs del diàleg: «Però tu no vols endevinar mai als meus ulls / qui soc jo, com soc jo i ara m'omple / de densa, buida, sorollosa / argila de paraules, / fins a fer-ne un insalvable mur, / aquest curt pas / que ja del tot em separa / de tu».²

I, en tercer lloc, la reciprocitat. Per salvar el diàleg, aquesta trobada de paraula i silenci, de jo i de tu, cal un tercer element: la reciprocitat, és a dir, una relació que és oscil·lant (de la paraula al silenci, del silenci a la paraula), que té vaivé, i que és transitable (qui parla escolta, i qui escolta parla, en una espècie de simetria especular, i amb un re-

1. Dita atribuïda a Zenó d'Elea. Cf. DIÒGENES LAERCI, *Vides dels filòsofs il·lustres*, llibre VII, 23.

2. Salvador ESPRIU, «Amb música ho escoltaries potser millor» a *El caminant i el mur* (1954).

queriment de consistència semàntica). De fet, la paraula *reciprocat*, ens diu René Girard, és una paraula impossible:

[...] sabeu que el mot *recíproc* és, d'antuvi, un mot impossible. No se sap què vol dir. Algunes definicions li donen un to còsmic: seria l'acció de la lluna sobre les marees... Això m'ha intrigat: com si les nostres petites guerres quotidianes s'acordessin amb les lleis del món [...] (*Achever Clausewitz*, 120).

Aquestes aproximacions les treu Girard del *Dictionnaire Latin-Français* (1934) de François Gaffiot.³ Les recollim aquí. «Reciproco, reciprocatus» faria referència a coses tan variades com: reflux; retorn dels planetes al seu punt de partida; llei del Talió; metempsicosi, transmigració; va-i-ve; fer els moviments de la respiració; balancejar una javelina; moviment alternatiu de les onades; flux i reflux, les marees; ecos; arguments que es retornen contra qui els usa; alternatives del combat;... A l'alternança entre contraris que es complementen. En aquest sentit, són contraris que es complementen –recíprocs– la paraula i el silenci, i el Jo i el Tu.

Des d'aquestes consideracions, el diàleg és un principi que travessa tota la realitat: des de la paraula que, en el Principi, es pronuncia sobre el caos i creà, fins al peu que pot fer el pas perquè el terra n'ofereix una ferma resistència.

Però aquesta amplitud de significats del diàleg podem, ara, limitar-la. Durant vint-i-cinc anys aquests Col·loquis han reunit homes i dones que tenen per vocació la filosofia. Han estat, doncs, diàlegs filosòfics. I és que la filosofia és diàleg. La defineix així Sòcrates i la fixa per sempre Plató. I nosaltres, que en som fills més o menys dignes, n'heretem el concepte. La filosofia és diàleg. Diàleg exterior, pràctic, viu, peripatètic, segons el model socràtic, entomat pels cínics i

3. F. GAFFIOT, *Dictionnaire Latin-Français*, edició electrònica a: <http://www.prima-elementa.fr/Gaffiot/Gaffiot-dico.html>

els estoics, pels epicuris o els mestres de totes les èpoques, o diàleg interior, silenciós i secret, sedent, transformat en confessió, en soliloqui o en meditació (metafísica, cartesiana o com es vulgui). La recerca de la saviesa, en acte amorós, reclama la reciprocitat, el silenci i l'alteritat. El solipsisme, com la divinitat, exclouen la filosofia.

El filòsof, com a autor, construeix un discurs amb si mateix⁴ (i a voltes contra si mateix): reflexiona, pensa pensaments que es pensen.⁵ I el lector, com entra en aquest cercle? Perquè hi ha una altra dimensió del diàleg, que és la lectura. El lector dialoga amb l'autor, entra en contacte amb aquesta confessió, aquest soliloqui, aquesta meditació: hi ha silenci, hi ha alteritat (l'autor és sempre un absent, però sempre *és*), hi ha reciprocitat, en la mesura que en l'escenari interior (Goethe defineix així la lectura, com una representació en un escenari interior), entren en debat viu l'autor i el lector. La paraula està viva! Per això Nietzsche diu: «jo odio els desvagats que llegeixen».⁶ La lectura no hauria de ser un mitjà per descarregar el pes de l'existència, del temps. La lectura (en la mesura que és «llegir la sang de l'altre»⁷) té a veure amb allò vital, amb allò que, posant-se fora del sentit, crea sentit i dona valor, posant-se enllà de tot valor.

4. «Se li preguntà [a Antístenes] què havia aconseguit de la filosofia: "Poder conversar amb mi mateix", fou la resposta.» DIÒGENES LAERCI, *Vides dels filòsofs il·lustres*, Llibre VI, 6.

5. «Per tant es pensa a si mateix, si realment és allò que és més perfecte, i la seva intel·lecció és intel·lecció de la intel·lecció.» ARISTÒTEL, *Metafísica*, 1074b33. Això es predica de la divinitat –el Primer Motor Immòbil. Però en la mesura que l'home contemplatiu contempla, fa el mateix que la divinitat: «La vida dels déus és sempre venturosa, com també ho és la dels homes, en la mesura que llur activitat s'assembla a la divina.» *Ètica a Nicòmac*, 1178b25.

6. F. NIETZSCHE, «Del llegir i de l'escriure», a *Així parlà Zaratustra*.

7. *Ibidem*.

Ara bé, l'absència de l'autor fa que el lector habiti espais diferents i temps diferents, amb el perill d'abandonar el seu país i la seva època:

Però creia que ja havia dedicat prou temps a les llengües, i fins i tot a la lectura dels llibres antics i a les seves històries i les seves faules. Perquè és gairebé el mateix freqüentar gent dels altres segles que viatjar. És bo de saber alguna cosa dels costums dels diversos pobles per tal de jutjar més saludablement dels nostres i no pensar que tot el que va contra les nostres maneres és ridícul i contrari a la raó, tal com solen fer els qui no han vist res. Però, quan un dedica massa temps a viatjar, acaba essent foraster al seu propi país; i, quan un és massa curiós de les coses que es practicaven en els segles passats, resta generalment força ignorant de les que es practiquen en el nostre. (René DESCARTES, *Discurs del Mètode*, primera part).

La lectura com a viatge en el temps, com a fugida –a voltes sense retorn– del present. Aquest, indubtablement, és un dels riscos de la lectura, il·lustrat de forma febaent en la història del cavaller Don Quixot.

Però el diàleg que la lectura permet té una dimensió prodigiosa, que Descartes també intueix, i que s'anuncia ja d'antic:

Zenó consultà a l'oracle què havia de fer per tal que la seva vida fos més bona, i la divinitat li respongué que tingués tracte amb els morts. En conseqüència, quan ho va capir, llegí les obres dels antics. (DIÒGENES LAERCI, *Vides dels filòsofs il·lustres*, Llibre VII, 1).

Llegir és parlar amb els morts! És un diàleg impossible que la lectura fa possible i amb la finalitat de fer una vida més bona! La paraula recuperada al temps i a la necessitat inexorable reviu i ressona en el silenci interior d'aquell que vol tenir una vida més bona.

Llegir les obres dels antics... Com a imperatiu i norma de vida sembla admirable, sempre que no signifiqui oblidar

el present, com ens advertí Descartes. El diàleg amb els que no hi són, que ens parlen encara, ens ha de fer entendre el present i poder així impulsar, somniar un futur. Aquest deu ser el sentit de tenir una vida bona: posar el passat com a xifra del futur, connectar nostàlgia i esperança.

